

Fig. 1 Schets van de Librije, ca. 1555. (scan: RAZ)

Slindewater en een schets van de Librije

Jan Frings

In het Zutphense archief (RAZ) ligt een curieuze schets van de Librije.¹ Dat is al geruime tijd bekend. Ruim honderd jaar geleden is dit stuk als volgt beschreven: ‘Aantekeningen van C. Slyndewater op losse stukjes papier behorende tot het kerk-archief’.² Verder staat erbij: ‘Een soort van ontwerp voor de Librye, dat echter niet duidelijk is. Op den keerzijde de byna onleesbare pestbrief’. Die beschrijver was K.O. Meinsma, een man die van grote betekenis is geweest voor de Librije. Sindsdien staat dit document bekend als een ‘aan Slindewater toegeschreven schets van de librije’. Naar aanleiding van het 450-jarig bestaan van deze Librije is de tekst op deze schets (en nog wat andere documenten) getranscribeerd.³ Wie waren die Slyndewater, of Slindewater, en die Meinsma dan wel? Dat komt nog aan de orde, maar eerst die schets.

De tekst van de schets

Allereerst is van belang wat op die schets (fig. 1) geschreven staat. Die tekst staat verdeeld over de pagina. Voor een deel staat de tekst verticaal. Ook heeft de maker ervan met letters aangegeven waarvoor het geschrevene geldt. Daarom staat hierna aangegeven op

welke plaats die getranscribeerde tekst staat. De letters kunnen daarbij helpen. Wat tussen rechte haken staat is interpretatie of onleesbaar. Onder de transcriptie (cursief) staat een hertaling in hedendaags Nederlands.

Bovenaan:

Die muere ende vensters van die kar[cke].

De muur en vensters van de kerk.

Daar onder links:

B: Dat achterste deill van die nesen bemesselt

B: Het achterste deel van de kraagstenen wordt bemetseld.

Weer daarachter twee regels:

*Dairup ein bre[de] stienen goete geleg mag worden
tusschen die karcken muer ende dat dack van die
Liberije*

Daarop moet een brede stenen goot gelegd worden tussen de kerkmuur en het dak van de Librije.

Op de derde rij:

*A: Nesen die kommen van die iij. brugge dairup
baegen gelecht muechte worden*

A: Kraagstenen die komen van die 3 bruggen waarop bogen moeten worden gelegd

Daaronder twee rijen rechthoeken met de letter c.

In het midden van de schets twee regels:

*C: Die baichken van die [ene] nese an die
up die ander geslaegen, dairup ein muer
gelecht macht worden, dair ut die baegen
des gewulfd van die Liberije sprijngen salt.*

c: De boogjes van de ene kraagsteen naar die op de andere geslagen, waarop een muur gelegd moet worden, waarvandaan de bogen van het gewelf van de Librije zullen ontspringen.

Onder deze tekst zeven keer de letter d.

Links boven verticaal staan drie regels:

*F: Twie off drie vijnsters in die muer naist
den karckhoff*

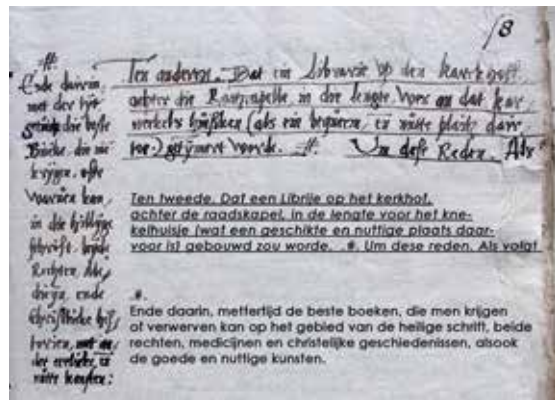

Fig. 2 Deel van pagina uit Consideratiën van C. Slyndewater, met een hertaling van de tekst. Voor een transcriptie van de tekst zie de kadertekst 'Karneckels huisken'. (foto en bewerking: Dineke van Krimpen)

F: Twee of drie vensters in de muur naast het kerkhof.

Daaronder, ook verticaal:

D: Dat gewulft der Liberije.

D: Het gewelf van de Librije.

Bijna onderaan (horizontaal):

E: Die muer de[r] Liberije naist den karckhoff.

E: De muur van de Librije naast het kerkhof.

Helemaal onderaan zijn afwisselend de letters E en F te zien.

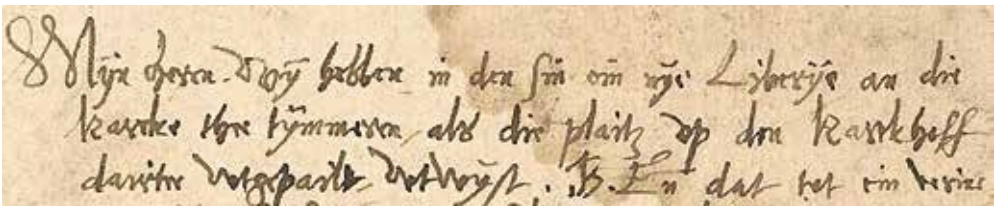
Karneckels huisken

Op pagina 8 van het notitieboekje van Slyndewater staat bovenaan (fig. 2):

*Ten anderen. Dat ein Librarie up den karckhoff,
achter die Raitzcapelle, in die lengte, wes an dat kar-
neckels huisken (als ein bequeem, ende nutte plaitz dair-
toe) getijmmert werde. #. Um dese reden. Als*

In de linker kantlijn:

*#. Ende dairin, met der tijt getuicht die beste Buicke,
die men krijgen, ofte warven kan, in die hillige schrift,
beijde Rechten, Medicijn, ende Christlicke historien,
met ander eerlicke ende nutte konsten.*
(transcriptie: Dineke van Krimpen)

Wie was Slindewater?

Conrad Slindewater (gestorven in 1559) was sinds 1544 kerkmeester.⁴ Hij was de aanjager tot het bouwen van deze Librije. Librije – nu zeggen we bibliotheek – was toen een gewoon woord; er waren verscheidene in Zutphen. Nieuw was toen de idee dat iedereen er terecht moest kunnen; Slindewater vond de openbare leeszaal uit en hij was er enthousiast voor. Dat weten we dank zij een soort notitieboekje van hem, dat ook in het RAZ ligt⁵ (fig. 2). Dat boekje heeft als opschrift *Consideratiën van C. Slyndewater over Kerckzaken*. Hij schreef aan keizer (Karel v), bisschop (van Utrecht) en iedereen over zijn idee⁶(fig. 3).⁷ Het is bekend dat hij zelfs bezig was alvast te begroten wat er voor materiaal nodig was.⁸ Helaas heeft hij de opening van de Librije in 1564 niet mogen meemaken.

Als we het handschrift uit zijn *Consideratiën* vergelijken met dat van deze schets, kunnen we niet anders dan concluderen dat Slindewater echt zelf deze schets met aantekeningen erop heeft gemaakt. Dat is niet nieuw. Meinsma (zie hieronder) schreef in 1902 in zijn proefschrift⁹ al: *Op de keerzijde* (van een verzoek) *krabbelde Slindewater eigenhandig een plan voor de nieuwe boekerij!*

Dat verzoek, die 'pestbrief'¹⁰, is overigens een verzoek aan Slindewater en Berner (collega van Slindewater) om te bemiddelen voor hulp aan iemands voormalige knecht *an de pestilensien sieck*, hier vreemd en die je toch niet als een beest kon laten sterven. Mede op grond van deze tekst dacht de al vaker genoemde Meinsma dat brief en tekening dateren van 1555.¹¹ Toen al heeft men een begin willen maken met de bouw van de Librije.¹² Zeer waarschijnlijk is in die tijd Slindewater ook aan het begroten geweest.

Fig. 3 Kladd of kopie van een brief van Slindewater. Er staat: *Mijn heren, Wij hebben in den sin een nije Librije an die kercke thoe tijmmeren...* (scan: RAZ)

Nu we weten wat voor gedreven man Slindewater geweest moet zijn en we kijken naar de schets, is het niet moeilijk je hierbij voor te stellen hoe een enthousiaste Slindewater (of Slyndewater, spelling vond men toen niet zo belangrijk) schetste wat hem voor ogen stond op het eerste het beste vel dat hij bij de hand had, de achterkant van een verzoek waar hij mee bezig was.

Wie was Meinsma?

Dat de Zutphense Librije wereldberoemd is en tot de top-10 van de Nederlandse monumenten behoort, is zeker te danken aan de al meermalen genoemde K.O. Meinsma (1865-1929).¹³ Hij kwam in 1896 in Zutphen en trof een schamele, verstrooide en verwaarloosde verzameling boeken aan. Hij heeft toen de Librije, zoals wij die nu kennen, gered. Met zijn proefschrift¹⁴ genereerde hij er in bredere kring aandacht voor. Wie iets over de Librije wil weten, kan niet om Meinsma heen; dat moet al gebleken zijn. Hij kende de *Consideratiën* van Slindewater en hij wist van de vele aantekeningen van deze kerkmeester.¹⁵ Het archief Meinsma beslaat twee meter. Daar staat overigens heel wat meer in dan alleen over de Librije; Meinsma was een harde werker. Het is hierboven al gemeld dat de eerder genoemde beschrijving van de schets van de hand van Meinsma was. We zullen hem nog eens tegen komen.

De bedoeling van de schets

Was het een ruwe schets op de achterkant van – bij wijze van spreken – een bierviltje, of was het preciezer hoe hij zich de Librije dacht, of

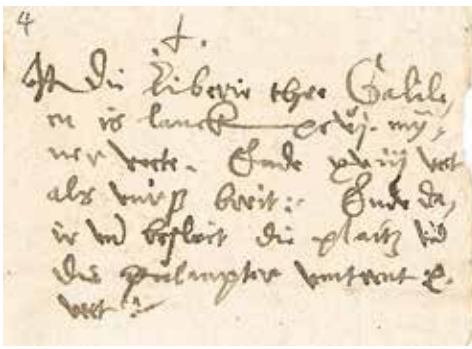

Fig. 4 De opmeting van de librije van het later verwoeste klooster Galileeën. (scan: RAZ)

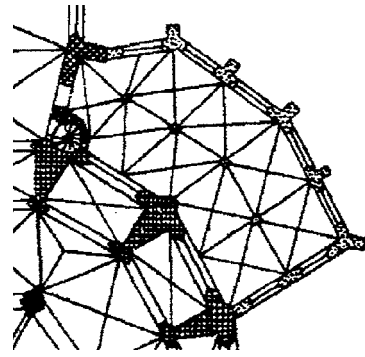

Fig. 5 Plattegrond van de Librije met aangrenzend deel van de kerk.

wenste? We zagen al de opmerking over de Raadskapel. Verder weten we dat Slindewater heeft rondgekeken in toen bestaande bibliotheken. Er bestaat een aantekening over een opmeting in de *liberie* van het toenmalige klooster Galileeën¹⁶ (fig. 4):

Item die liberie thoe Galilie

Idem de librije te Galileeën

en is lanck XCVI mij

is lang 96 (gemeten met) mijn

ner voete. Ende XVIII voet

voeten. En 18 voet,

als vurscreven breit. Ende da

net zo gemeten, breed. En daar

is van besleit die plaits van

beslaat de plaats van

die pulmter umtrent X voet.

de pulmten ongeveer 10 voet.

Pulmten zijn lessenaren. Het Duits kent nog het woord *Pult*. Slindewater heeft meer opgemeten. Meinsma kende al deze aantekeningen en heeft ze in zijn dissertatie samengevat:¹⁷ [...] *twee Zutphense kloosterboekerijen, [...] de eene ongeveer 15 M lang [...] bij eene breedte van omstreeks 7 M breed, [...] de andere ongeveer 24 M lang [...] en 4½ M breed.* De huidige Librije is 8 m breed, is geknikt met het ene deel 8 m en het andere 11 m lang (eigen meting), samen 19 m. De maten komen qua orde van grootte overeen met die van de kloosterbibliotheken, de plaats is in de buurt van de Raadskapel, zoals Slindewater het zich dacht. Maar die knik, die staat niet op de schets. En ook niet hoe je erin moet komen.

Als je er van uit zou gaan dat de schets een plan was, met zeven traveeën, dan moet Slindewater een enorm gebouw bedoeld hebben, ongeveer een extra schip aan de kerk. Ondanks zijn gebleken ijveren voor deze *Librije* is dit niet waarschijnlijk, zelfs niet als een kerktravee tweemaal zo breed zou zijn als een librijetravee, zoals in de bestaande situatie het geval is (fig. 5). Dan zou hij het immers niet achter op een briefje hebben geschreven. En ook zou hij er dan vast niet twee of drie vensters in gedacht hebben, zoals in de schets onder F staat. Het moet welhaast een schets zijn, vermoedelijk gemaakt toen iemand hem vroeg hoe hij zich een en ander moest voorstellen.

Uit de schets is op te maken dat Slindewater dacht aan een extra muur tegen de kerkmuur aan. We weten dat dit niet gebeurd is. De muur waar de huidige toegang in zit, is de kerkmuur zelf. Als Slindewater al dacht precieze aanwijzingen te geven, dan kunnen we alleen maar constateren dat het anders is geworden. Hij moet dan gedacht hebben aan een kleine ruimte met twee of drie vensters. De Librije heeft een knik, omdat de kerkmuur is gevolgd, is vier traveeën lang bij twee breed (fig. 5) en er zijn zeven vensters.

Op het eerste gezicht is het verleidelijk de vlakverdeling aan de kant van de kerkmuur aan te zien voor lectrijnen. Behalve dat Slindewater hier veeleer een gewelfconstructie dacht (zie de letter c in de transcriptie), het

is ook om een andere reden onwaarschijnlijk. De beste plaats om te lezen is immers vlak bij de vensters. Daar is in werkelijkheid ook ooit de eerste rij lectrijnen neergezet; pas na een jaar of wat kwam er, wegens doorslaand succes, een tweede rij, nu tegen de kerkmuur aan.

Zo staat het er sinds 1564, schijnbaar nauwelijks aangeroerd sindsdien. De architectuur ademt de middeleeuwen. De boeken erin waren bestemd voor iedereen. Het was een moderne openbare leeszaal. ●

Noten

- 1 Regionaal Archief Zutphen, Archief van de Kerkvoogdij van de Hervormde Gemeente te Zutphen (1059-1979), nummer toegang 0062, inv.nr. 2002 (scan 1).
- 2 NL-ZuRAZ Collectie-K.O. Meinsma, 0318, inv. nr. 165.
- 3 Het gelegenheidstrascriptiegroepje bestond uit Aafje Groustra, Dineke van Krimpen, Rob Kammelar en Jan Frings.
- 4 De kerk had twee kerkmeeesters, wereldlijke functionarissen belast met het beheer van de materiële goederen van de parochie. (met dank aan G.E. Hartman)
- 5 NL-ZuRAZ, Kerkvoogdij van de Hervormde Gemeente te Zutphen (1059-1979), 0062, inv. nr. 255 (p. 8)
- 6 Meinsma, K.O., *Middeleeuwse bibliotheken*, Amsterdam 1902, p. 213.
- 7 NL-ZuRAZ Kerkvoogdij van de Hervormde Gemeente te Zutphen (1059-1979), 0062, inv. nr. 2002 (scan 3).
- 8 NL-ZuRAZ, Kerkvoogdij van de Hervormde Gemeente te Zutphen (1059-1979), 0062, inv. nr 2002, (scan 7)
- 9 Meinsma, K.O., *Middeleeuwse bibliotheken*, Amsterdam 1902, p. 213.
- 10 NL-ZuRAZ, Kerkvoogdij van de Hervormde Gemeente te Zutphen (1059-1979), 0062, inv. nr. 2002 (scan 2).
- 11 Meinsma, K.O., *De Librye te Zutphen*, 1902/1988, p. 32.
- 12 Meinsma, K.O., *De Librye te Zutphen*, 1902/1988, p. 33.
- 13 De gegevens over K.O. Meinsma zijn ontleend aan NL-ZuRAZ 0138, gegevens van de archiefvormer.
- 14 Meinsma, K.O., *Middeleeuwse bibliotheken*, Amsterdam 1902.
- 15 Meinsma, K.O., *De Librye te Zutphen*, 1902/1988, p. 28-32.
- 16 NL-ZuRAZ Kerkvoogdij van de Hervormde Gemeente te Zutphen (1059-1979), 0062, inv. nr. 2002 (scan 4).
- 17 Meinsma, K.O., *Middeleeuwse bibliotheken*, Amsterdam 1902, p. 101.
- 18 Travee: muurdeel tussen twee armen van een boog.

Bronnen

- Meinsma, K.O., *Middeleeuwse bibliotheken*, Amsterdam 1902.
- Meinsma, K.O., *De Librye te Zutphen*, Zutphen 1902/1988.
- Regionaal Archief Zutphen, Archief van de Kerkvoogdij van de Hervormde Gemeente te Zutphen (1059-1979), nummer toegang 0062, inv.nr. 2002.
- NL-ZuRAZ, Kerkvoogdij van de Hervormde Gemeente te Zutphen (1059-1979), 0062, inv. nr. 255.
- NL-ZuRAZ, Collectie-Meinsma, 0138, gegevens van de archiefvormer.
- NL-ZuRAZ, Collectie-Meinsma, 0138, inv.nr. 165.